

De amfibieën en reptielen van het Bosbeekdal (Meinweggebied)

VERSLAG VAN EEN VIJFTAL EXCURSIES VAN DE HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

A. J. W. Lenders, Groenstraat 106, 6074 EL Melick

Vanaf het jaar 2003 houdt de Herpetologische Studiegroep in de maand september voor haar leden jaarlijks een excursie in het Bosbeekdal dat deel uitmaakt van het Meinweggebied. De excursie is beperkt opengesteld om de unieke herpetofauna in het gebied zo min mogelijk te verstoren. De bij de excursies verzamelde gegevens worden opgenomen in het gegevensbestand dat voor de monitoring van reptielen en amfibieën in het Meinweggebied wordt opgebouwd. Dit korte artikel geeft een overzicht van de inventarisatieresultaten van de excursies van de laatste vijf jaren en doet een poging daaraan een voorzichtige conclusie te verbinden.

FIGUUR 1

Uitleg van het kopschildenpatroon van de Adder (Vipera berus) waaraan dieren individueel herkend kunnen worden (foto: P. Palmen).

INVENTARISATIES

De najaarsinventarisatie wordt bewust niet openbaar aangekondigd. Dit betekent dat over het algemeen alleen ervaren herpetologen aan de excursie deelnemen, wat de vangkans voor de op dat moment aanwezige herpetofauna sterk vergroot. Het gebied wordt vrij gestructureerd door de deelnemers afgezocht, waarbij de vindplaatsen van alle gevonden reptielen en amfibieën met een GPS exact worden ingemeten. Het aantal deelnemers wisselde tussen tien en vijftien, wat qua groepsgrootte vrij ideaal genoemd kan worden. In het jaar 2005 was de excursie met 20 personen eigenlijk overboekt.

Het doel van de excursies is niet alleen het in kaart brengen van de herpetofauna en een daaraan gekoppelde monitoring, maar tevens het uitwisselen van kennis tussen ervaren herpetologen [figuur 1] en het opwekken van interesse bij personen die wat minder bekendheid hebben met reptielen.

Het weer was over het algemeen niet ideaal. Het aanvangstijdstip werd in alle de jaren vastgesteld op 10.00 uur (verzamelplaats Manege Venhof), op zich een goed tijdstip om te starten met een reptieleninventarisatie. De meeste jaren werd het echter daarna al snel te zonnig en liep de buitentemperatuur te hoog op. Tabel 1 geeft een overzicht van de omstandigheden waaronder de excursies plaatsvonden. De inventarisaties vormen een feite een voortzetting van de Meinweg-excursies die in de jaren negentig van de vorige eeuw plaatsvonden op het Gagelveld (LENDERS, 1999). In de tussenliggende jaren werd in 2000 en 2001 de Slenk geïnventariseerd en in 2002 het gebied langs de Lange Luier en de Hoogbaan. De laatste jaren werd stevast het Bosbeekdal als excursiedoel gekozen.

Jaar	Datum	Aantal deelnemers	Zoektijd (uren)	Temp.max. (°C)	Windkracht (Bft)	Weer
2003	13 sept.	12	4,5	20	2	Gehele dag onbewolkt en zonnig.
2004	11 sept.	9	5	23	3	Half bewolkt, later geheel onbewolkt.
2005	10 sept.	20	4,5	26	2	Half bewolkt. Af en toe een bui.
2006	16 sept.	14	4,5	27	1	Gehele dag zonnig.
2007	8 sept.	10	5,5	19	2	Gehele dag bewolkt.

TABEL 1

Overzicht van de excursiedata, aantal deelnemers, zoektijden en weersomstandigheden op de excursiedagen.

FIGUUR 2

Het Commiezenpad in de winter. Daar de openheid krijgt men een goed beeld van de aanwezige vegetatie (foto: A. Lenders).

flexuosa) en Spokehout (*Rhamnus frangula*). Na de Rolvennen werd afgeslagen naar het Commiezenpad dat meestal afgelopen is tot aan de Vossenkop. Aan weerszijden van het pad werd geïnventariseerd met de meeste aandacht voor de nattere delen met Wilde gale (*Myrica gale*), Dophei (*Erica tetralix*), Struikhei, Pijpenstrootje en Ruwe berk (*Betula pendula*). Figuur 2 geeft een goede impressie van de aanwezige plantengroei. Op de terugweg werd meestal dezelfde route gevolgd.

HET BOSBEEKDAL

Bij alle excursies werd ongeveer dezelfde route gevolgd. Na de start bij Manege Venhof werd eerst de Vogelkooi aangedaan, een gebied met oude akkers, dat thans geleidelijk wordt geëxtensiveerd en gekenmerkt wordt door een vergraste ruigtevegetatie. Vervolgens werd doorgestoken naar de Waalsbergerheide, een geaccidenteerd terrein met vooral Struikhei (*Calluna vulgaris*) en Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*), gelegen aan de rechterzijde van de Grote Herkenbosserbaan. Dit pad volgend in noordoostelijke richting werd daarna aan de linkerzijde het Schöndelsdeel geïnventariseerd, een vergraste heide, gedomineerd door Bochtige smele (*Deschampsia*

REPTIELEN

De excursies waren vooral gericht op het inventariseren van reptielen. Het Meinweggebied is daar door zijn soortenrijkdom uitermate geschikt voor. Worden de resultaten van de inventarisaties bekeken [tabel 2], dan blijkt de Zandhagedis (*Lacerta agilis*) gedurende alle jaren het meest waargenomen te zijn. Opvallend zijn ook de grote aantallen juvenielen die van deze soort zijn gevonden. Natuurlijk is de nazomer daarvoor het meest geschikte jaargetijde, maar de aantallen geven een goede indicatie voor een (zeer) succesvolle voortplanting gedurende de laatste jaren.

Als tweede soort springt getalsmatig de Adder (*Vipera berus*) in het

Soort	Adder (<i>Vipera berus</i>)			Gladde slang (<i>Coronella austriaca</i>)			Hazelworm (<i>Anguis fragilis</i>)			Zandhagedis (<i>Lacerta agilis</i>)			Levendbarende hagedis (<i>Zootoca vivipara</i>)			Totaal
	A	S	J	A	S	J	A	S	J	A	S	J	A	S	J	
2003	6	1		1						17	8		5	2		40
2004	3			1	1					35	1	19	1	3	1	65
2005	8	3	5		1	2				11	4	7		2		43
2006	2			1	2			1		8		3	1		2	20
2007	6	1	7	4		1	1			58		45	2		2	127
Totaal	25	5	12	8	0	6	1	0	1	129	5	82	9	5	7	295

TABEL 2

Overzicht vangsten van reptielen in de periode 2003-2007. A: adult; S: subadult; J: juveniel.

▼ TABEL 3

Overzicht vangsten van amfibieën in de periode 2003-2007. A: adult; S: subadult; J: juveniel.

Soort	Gewane pad (<i>Bufo bufo</i>)			Heikikker (<i>Rana arvalis</i>)			Bruine kikker (<i>Rana temporaria</i>)			Poelkikker (<i>Rana lessonae</i>)			Bastaardkikker (<i>Rana kleptan esculenta</i>)			Complex graene kikker (<i>Rana esculenta synklepton</i>)			Vinpaatsalamander (<i>Lissatritan helveticus</i>)			Alpenwatersalamander (<i>Mesatritan alpestris</i>)			Totaal
	A	S	J	A	S	J	A	S	J	A	S	J	A	S	J	A	S	J	A	S	J				
2003	2		4				8		3	2	1			1	1									1	24
2004	1		6			1	6	2	3	1		1		2	3							1			31
2005	2	1		1	1	1	7		2			1		1								1			18
2006			1						1	1		1													4
2007		1	7				9	23	14			1		1	3	9									68
Totaal	5	2	18	1	1	2	30	25	23	4	1	4	0	0	4	5	3	14	0	0	2	0	0	1	145

FIGUUR 3

De Hazelworm (*Anguis fragilis*), de soort die het minst van alle reptielen werd waargenomen tijdens de excursies (foto: H. Heijligers).

oog. Hierbij dienen een tweetal opmerkingen te worden gemaakt. Het warme weer op de inventarisatiedagen [zie tabel 1] was niet erg geschikt om veel dieren te kunnen vinden. De jaren met meer bewolking (2005 en 2007) laten dan ook duidelijk meer vangsten zien dan de andere jaren. Dit zou kunnen duiden op een zekere onderschatting van de populatie. Tevens is evenwel vastgesteld dat de adderpopulatie in het Meinweggebied afneemt (LENDERS *et al.*, 2002; LENDERS, 1999). Het Bosbeekdal herbergt waarschijnlijk een van de laatste gezonde deelpopulaties. In dat perspectief is het aantal vangsten ronduit teleurstellend. Zoekdagen in het verleden leverden met minder personen onder dezelfde omstandigheden zeker het dubbele aantal waarnemingen op.

Een vergelijkbare conclusie kan getrokken worden voor de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) en de Hazelworm (*Anguis fragilis*). Beide soorten zouden ook onder ongunstige weerscondities in dit ogenschijnlijk geschikt biotoop in veel hogere aantallen gezien moeten worden.

Het voorkomen van de Gladde slang (*Coronella austriaca*) lijkt op een laag niveau stabiel. Gladde slangen zijn echter over het algemeen veel moeilijker waar te nemen dan bijvoorbeeld Adders. Mogelijk doet de populatieomvang van beide slangen momenteel niet veel voor elkaar onder. De indruk bestaat dat de Gladde slang de laatste jaren in het gebied in vergelijking met de Adder duidelijk meer wordt waargenomen.

Een vergelijkend onderzoek naar het voorkomen van alle reptielen in het Meinweggebied is hiermee voor de hand liggend. Hoewel geen absolute populatieaantallen kunnen worden berekend, is de relatieve presentie wel vast te stellen.

FIGUUR 4

De Gladde slang (*Coronella austriaca*), een soort die goed aangepast is aan drogere biotopen (foto: P. Palmen).

In het kader van deze vraagstelling worden de gedurende de laatste decennia verzamelde reptielengegevens thans verder uitgewerkt.

AMFIBIEËN

Uiteraard is de nazomer niet het meest geschikt voor het inventariseren van amfibieën. Toch werden tijdens de excursies een zevental soorten waargenomen [tabel 3]. Uiteraard waren de meer aan land gebonden soorten hierbij in de meerderheid. De verhouding tussen Heikikker (*Rana arvalis*) en Bruine kikker (*Rana temporaria*) duidt op een dominantie van de tweede soort. Vergelijkingen van eerdere inventarisaties laten een teruggang van de Heikikker en een toename

van de Bruine kikker zien (LENDERS, 2005b), iets wat door de excursies lijkt te worden bevestigd. De Poelkikker (*Rana lessonae*) lijkt inderdaad meer een landsoort te zijn dan de Bastaardkikker (*Rana klepton esculenta*), die meer aan water is gebonden. Maar de aantallen zijn te laag om hier verantwoorde uitspraken over te kunnen doen. Naast de kikkers werd ook de Gewone pad (*Bufo bufo*) redelijk veel waargenomen. Dit dier is in tegenstelling tot de echte kikkers (*Ranidae*) nog beter aangepast aan het landleven. Overigens werd bij het merendeel van deze dieren een infectie vastgesteld door de Padden-goudvlieg (*Lucilia bufonivora*) die zichtbaar is door de aanwezigheid van vliegenvliegen in de neusgangen. Via de neus vreten de maden zich een weg naar de hersenen, waarbij de pad een langzame, maar onafwendbare dood tegemoet gaat.

De waargenomen salamanders berusten op toevaltreffers. Het betrof enkel juveniele dieren die gevonden werden onder dood hout. Juvenielen van de Vinpootsalamander (*Lissotriton helveticus*) en de Kleine watersalamander (*Lissotriton vulgaris*) zijn niet van elkaar te onderscheiden. Omdat in het Bosbeekdal vrijwel alleen de Vinpootsalamander voorkomt (LENDERS, 2005a) en niet of nauwelijks de Kleine watersalamander is ervan uitgegaan dat de juvenielen behoren tot de eerstgenoemde soort.

VERDROGING

De waarde van de excursie is niet afhankelijk van het aantal waargenomen dieren, maar spreekt aan door het educatieve karakter, vooral naar de jongere leden. Toch kunnen de verzamelde gegevens in vergelijkende vorm mogelijk ook iets over de toestand van het terrein vertellen.

Indicatief lijken de reptielenwaarnemingen op een toenemende verdroging van het biotoop te duiden, waarbij vochtminnende soorten als Adder, Hazelworm [figuur 3] en Levendbarende hagedis in aantal afnemen. Soorten als Zandhagedis en Gladde slang [figuur 4] kunnen zich beter aan droge omstandigheden aanpassen, omdat ze de verdamping beter kunnen reguleren. Het relatief lage aantal aangetroffen amfibieën lijkt de gedachtegang te bevestigen. Omdat de vijf excursies onderling qua weersomstandigheden evenwel niet zijn te vergelijken en het weer grote invloed heeft op de waarneembaarheid van reptielen is deze uitspraak prematuur. Het aangekondigde diepteonderzoek naar populatieschommelingen van reptielen in de afgelopen decennia kan hier mogelijk meer duidelijkheid in verschaffen.

Summary

AMPHIBIANS AND REPTILES OF THE BOSBEEKDAL (MEINWEG NATIONAL PARK)

Report on five field trips by the Herpetological Study Group

Each autumn from 2003 to 2007, members of the NHG's Herpetological Study group have organised field trips at the Meinweg, a nature reserve in the south-east of the Netherlands. All of these trips took the same route through the western part of the reserve, a brook valley called Bosbeekdal. Although the trips were basically intended as educational field trips, especially for less experienced members, the results also provided evidence for water table drawdown in this area. Species like

Adder (*Vipera berus*), Slowworm (*Anguis fragilis*) and Common lizard (*Zootoca vivipara*) seem to be declining, while the numbers of Smooth snake (*Coronella austriaca*) and Sand lizard (*Lacerta agilis*) seem to have stabilized or even to be growing. These conclusions are, however, not based on statistical analysis, and thus have to be viewed with considerable caution. Currently, a more specific study into the relative abundance of reptiles in recent decades is being carried out, and is expected to yield more reliable answers to our questions.

Literatuur

● LENDERS, A.J.W., 1999. De amfibieën en reptielen van het Gagelveld (Meinweggebied). Verslag van

een zevental excursies van de Herpetologische Studiegroep in de jaren negentig. Natuurhistorisch Maandblad 88 (11): 262-264.

● LENDERS, A.J.W., 2005a. Habitatbeheer voor amfibieën in Nationaal Park De Meinweg. Deel II: De watersalamanders. Natuurhistorisch Maandblad 94 (2): 21-28.

● LENDERS, A.J.W., 2005b. Habitatbeheer voor amfibieën in Nationaal Park De Meinweg. Deel IV: De echte kikkers. Natuurhistorisch Maandblad 94 (7): 133-140.

● LENDERS, A.J.W., M. DORENBOSCH & P. JANSSEN, 2002. Beschermingsplan Adder Limburg. Bureau Natuurbalans-Limes Divergens/Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Nijmegen/Roermond.

● LENDERS, A.J.W., P.W.A.M. JANSSEN & M. DORENBOSCH, 1999. De Adder, hét symbool van Nationaal Park De Meinweg. Natuurhistorisch Maandblad 88 (12): 316-320.

M E D E D E L I N G

Een nieuwkomer in Nederland: Robiniagalmug

Begin juli 2007 werd in Bemelen en in Baarn voor het eerst in Nederland met zekerheid de Robiniagalmug (*Obolodiplosis robiniae*) op blaadjes van Robinia (*Robinia pseudoacacia*) vastgesteld. Vóór juli 2007 had nog niemand van het voorkomen van deze soort in Nederland gehoord. Het opmerkelijke is dat direct na de ontdekking van de gallen op een aantal plaatsen in Nederland waarne-

mingen werden gedaan en dat op de nieuwe vindplaatsen de soort plaatselijk talrijk aanwezig was. Blevden de waarnemingen aanvankelijk beperkt tot de zuidelijke helft van Nederland, in de loop van de zomer kwamen daar ook vindplaatsen in de noordelijke provincies bij. Op het forum van Waarneming.nl en op een aantal e-maillijsten van Yahoo is daarna een oproep geplaatst om

waarnemingen van deze soort door te geven. Hieruit is een kaart ontstaan die een indruk geeft van de verspreiding van de Robiniagalmug [figuur 1]. De soort is volgens de gegevens op Waarneming.nl nog niet zo algemeen in de noordelijke provincies. Aangezien de Robiniagalmug binnen één maand al een landelijke verspreiding had, is het waarschijnlijk dat de soort in eerde-